Rudens švenčių motyvais

(Anotacija tradicinėms kalendorinėms rudens šventėms)

Rudens lygiadienis, astronominė rudens pradžia paprastai nutinka rugsėjo 22 d. Greta šios datos - bažnytinio kalendoriaus šventinė diena - šv. Matas, rugsėjo 21 d. Senojo kaimo folklore ji taip susakoma: „Nuo Mataušo ir vanduo ataušo“, „Nuo Mataušo kepeliušą kabink už krosnies“. Taigi data žymi svarbų pasikeitimą Lietuvos gamtoje, sietiną su rudeninėmis šalnomis. Alutinio šventės apeigas yra aprašęs XIX a. etnografas L. Jucevičius.

Gamtos požymiai, gyvūnijos elgsena leisdavo senoliams spėti būsimus rudens ir žiemos orus. Ypač tam reikšminga esanti Mykolinių diena, rugsėjo 29-oji. Iš kurios pusės rytmetį tądien „atbėga“ vėjas, tokia būsianti ir žiema.

Spalio 4 d. – šv. Pranciškus, kurio legenda pasakoja šventąjį bendravus su miško paukšteliais ir žvėreliais. Kaimo žmonės tądien tilindžiuodami pašventintu varpeliu apeidavo žiemkenčių laukus. Dabar - tai pasaulinė gyvūnų (augintinių) globos diena.

Spalio 28 d., per bažnytinę Simono ir Judo šventę vykdavusi garsi Dzūkijoje Merkinės mugė, žmonių vadinama Simajudu. O ir kituose Lietuvos miesteliuose rudens gėrybių turgūs – nuo seno žinoma tradicija.

Lapkričio 2 d. – Vėlinės arba Ilgės, mirusiųjų paminėjimo diena. Bažnytiniame kalendoriuje ji nuo 998 m., kai pirmą kartą buvo Šv. Mišiomis paminėta Cluny benediktinų vienuolyne Prancūzijoje. Lietuvoje, kaip liudija XV a. istorikas J.Dlugošas, šventė žinoma nuo senų senovės kaip Rudens sambariai. Jų metu šventose giraitėse tris dienas aukota mirusiųjų vėlėms ir dievaičiui Žemininkui bei puotauta. Tai tipinga agrarinės magijos šventė.

Lapkričio 5 d. kaimo merginos atlikdavo apeigas linų auginimą globojusiam dievaičiui Vaižgantui pagerbti. Jos aprašytos XVI a. autoriaus J.Lasickio knygelėje „Apie žemaičių dievus“.

Antroji rudens pusė, vadinama prieššiemiu, prasideda po šv. Martyno, lapkričio 11 d. Tądien kaime būdavo atsiskaitoma su visais amatininkais ir kerdžiumi, išrenkami šaltyšiai. Galvijai uždaromi tvartuosna, piemenukai eina į mokyklą. „Jei per Martyną žąsis ant vandens, per Kalėdas bus ant ledo; ir atbulai“.

Lapkričio 30 d., šv. Andriejus dažnai sutampa su Advento pradžia. Žiloje senovėje tai galėjo būti Meškos palydos į žiemos guolį, o Briedžio – į gamtos valdovo sostą. Išvakarėse merginos prie šulinio atlikdavo apeigą, kad naktį per sapną iš anapusinio pasaulio gautų žinutę apie savo likimą, būsimą vyrą ir kt.

Advento metu svarbios tradicinės šventės: Avelių d., gruodžio 4; Arklių d., gr. 6; Šviesos d. gr.13; šventiniai turgūs – šeškaturgis, skaistaturgis, saldaturgis.

Lit.: L.Klimka. Lietuviškų tradicijų skrynelė (leid. Vilniuje Didakta, 2013,2025).